

РЕЦЕНЗИЯ

от Д-р Красимира Георгиева Филева-Русева, доцент в Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство „Проф. Асен Диамандиев“ - Пловдив

(н.ст., име, презиме, фамилия – акад. дл. в научна организация)

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование 1. Педагогически науки
професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по...
докторска програма Методика на обучението по музика

Автор: Диана Георгиева Кацарова

Тема: Педагогическа технология за стимулиране на интереса на учениците от прогимназиален етап на средно училище към класическата музика.

Научен ръководител: Доц. д-р Таня Викторова Бурдева – ПУ „Паисий Хилендарски“ - Пловдив

(акад. дл., н. ст., име, презиме, фамилия – научна организация)

1. Общо описание на представените материали

Описание:

Със заповед № Р33-2237 от 30.06.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Педагогическа технология за стимулиране на интереса на учениците от прогимназиален етап на средно училище към класическата музика“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1. 3. Педагогика на обучението по..., докторска програма Методика на обучението по музика. Автор на дисертационния труд е Диана Георгиева Кацарова – докторантка в редовна форма на обучение към катедра “Музика” с научен ръководител доц. д-р Таня Викторова Бурдева от ПУ „Паисий Хилендарски“ - Пловдив

Представеният от Диана Георгиева Кацарова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрен съвет, свързан с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на минималните национални изисквания;
- комплект документи от т. 1 – 9 на електронен носител.

Докторантката е приложила 3 броя статии (№№ 1, 3 и 4 от списъка на научните публикации по темата на дисертацията) и 3 броя доклади (№№ 2, 5 и 6 от списъка на научните публикации по темата на дисертацията).

Представеният комплект от документи е достатъчен, за да се формира обосновано мнение за качествата на дисертационния труд и съпътстващите го активности на докторантката. Автобиографията отразява точно и изчерпателно обширната педагогическа дейност и професионален опит на Диана Кацарова.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Диана Кацарова е завършила Академията за музикално, танцово и изобразително изкуство „Професор Асен Диамандиев“ - Пловдив, след което продължава професионалното си усъвършенстване, като посещава 17 различни семинари и курсове, между които „Обучение на изявени педагогически специалисти за насърчаване и подкрепа на професионалното им развитие“, седем курса, свързани с образователни компютърни технологии и електронни учебници. Докторантката участва и в курсове и обучителни програми на педагого-психологически теми. Кацарова не задържа натрупаните знания за себе си, а ги предава на своите ученици и колеги, като участва в международни научни конференции и в изнасянето на три вебинара, организирани от издателство „Просвета“.

Диана Кацарова е ръководила пет различни вокални състава, като, по желание на учениците от СОУ „Св. Патриарх Евтимий“, на които преподава музика, докторантката създава и до днес успешно ръководи вокална формация „Евъргрийн“. С този ученически състав има участия в множество концерти в България и чужбина – Италия, Франция, Унгария, Англия, в

предавания по телевизията, във филма на френския режисьор Жан-Люк Маж „От Макон до Пловдив“, записва компактдиск „Марица“, а по-късно – и втори компактдиск - „We are the world“.

Силно впечатление прави разгърнатата музикално-обществена дейност на Диана Кацарова. Тя е участник в международно жури във Фестивала на френската песен „Златния ключ“, провежда квалификационни курсове за учители, председател е на Методично обединение „Музика и изобразително изкуство“, ръководи образователни проекти.

Докторантката участва в шест проекта, някои от които - международни.

Кацарова организира за своите ученици и ежегодни екскурзии до различни европейски страни. Изготвяйки програмата за тези екскурзии, грижливият педагог предвижда посещения на много музеи, художествени галерии, къщи-музеи на известни творци. Посещенията на тези галерии и музеи, поради яркото въздействие на живото впечатление, се превръщат в допълнителен, трайно запомнящ се източник на информация за европейското изкуство и култура от древността до наши дни.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Проблемът, стоящ във фокуса на научната разработка, е особено актуален по следните причини:

- В условията на пандемия и наложеното от нея онлайн обучение, познаването и ползването на електронните учебници, позволяващи на педагога да води учебни занятия от дома си и притежаващи многобройни допълнителни ресурси за онагледяване на преподаваната информация, е повече от необходимо;

- С увеличаващия се брой случаи на ученическа агресия учебните дисциплини от естетическия цикъл, между които е и музиката, допринасят за облагородяване на емоционалния свят на подрастващите, за развитие на емпатийните им умения, за насочване на енергията им в позитивна посока – към неограничения свят на творчеството и творенето.

- Запаметяването на теми на музикални творби, принадлежащи към световната музикална съкровищница чрез възприемане на техни варианти и открояване на оригиналната тема, е от значителна полза на изграждане на общата култура на младото поколение.

Задачите, които докторантката си поставя, за да реализира целта на проучването са необходими, прецизно разработени, а реализираните чрез тях резултати могат да ползват както настоящата и бъдещата ѝ научна и педагогическа работа, така и изследвания на други специалисти в областта Музикална педагогика.

4. Познаване на проблема

Литературният обзор има четири подраздела – музикално възприятие, ползване на компютърни технологии в обучението по музика, интегративните връзки на учебния предмет Музика с другите учебни дисциплини от естетическия цикъл, човешките способности. От изложението на дисертационния труд проличава ясно задълбоченият подход на докторантката към изследвания проблем и детайлното му познаване. Подборът на литературни източници, който започва с трудове още на древногръцки мислители, умелата подредба и обобщаване на тезите, при което постепенно се достига до същността на музикалното възприятие, многостранния поглед върху проблема, осигурен от солидната основа на изследванията на множество авторитетни учени, позволяват да се изведат основните черти на дейността „възприемане на музика“, ползите от прилагането ѝ в учебните занятия и възможностите тя да бъде разнообразна, което да повиши още повече ефективността ѝ. Грижливо е разработен подразделът за внедряване на компютърни технологии в обучението по музика, като е посочена и конкретната полза за по-пълноценното възприемане на произведения на тоновото изкуство. Творческият потенциал на връзките на учебния предмет Музика с останалите изучавани в СОУ дисциплини също е осветлен в достатъчна степен. Изчерпателно са разгледани и трудове в областта на способностите – както в по-общ план, ката и конкретно по темата за музикалните способности.

5. Методика на изследването

Избраната методика на изследване дава възможност за постигане на формулираната цел, за практическа проверка на „жизнеспособността“ на създадения от докторантката метод за възприемане на варианти на основните теми от музикална творба, като предоставя и идеи за организиране на учебни занятия по музика. Експериментът е коректно проведен, а анализът на резултатите позволява те да се считат за точна и адекватна проверка на изложената хипотеза и за доказването ѝ. Ползваните методи осигуряват реализирането на поставените задачи в дисертационния труд.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

В началния констатиращ експеримент вярно са определени основните показатели, чрез които се диагностицира степента на вникване в особеностите на прослушана музикална творба – размер, тембър на музикален инструмент, структура, жанр, за българска народна мелодия – и фолклорна област, от която произхожда. Разработени са детайлни тестове за проверка на музикалните способности, нивото на музикална култура и насоката на музикал-

ните интереси на обучаваните. Формиращият експеримент включва следните подходи и методи:

6.1. Програма за възприемане на музикална творба. Програмата се състои от няколко подхода, които са създадени от други автори, но съчетани и подредени от докторантката. Изключение правят подготвената презентация и задачи №№ 3, 6, 7, 8 и 9, чийто автор е Диана Кацарова. Ползвайки тази програма, учащите и техният педагог са улеснени в изготвяне на анализ, съдържащ основните характеристики на творбата. Този анализ позволява проследяване на емоционалното съдържание на произведението в развитие, т.е. разкриване на драматургията на пиесата. Обръща се и специално внимание на музикалноизразните средства, чрез които е предадено конкретно емоционално съдържание. Това е особено полезно при обучението по музика, тъй като, от една страна, в по-голяма степен се изяснява въздействието на музикалноизразните средства, т.е. по-добре се опознава „езикът на музиката“, както и структурата на творбата, а от друга страна подходът дава възможност на учащите да прилагат съществената част от плана и начина на работа и като своеобразен „еталон“ при последващо изучаване на музикални произведения. С разработените конкретни задачи и богатото онагледяване Кацарова е подпомогнала в значителна степен възприемането и проследяването на развитието на музикалните образи, на структурата на тоновата творба, избрана за експериментална работа. Удачно решение на докторантката е, след няколко урока да се провери не само нивото на усвояване на теоретичните знания, но и следите, които е оставило в паметта на учащите емоционалното въздействие на пиесата, върху която е проведена частта от експеримента. Обект на тази проверка е включително и това, под формата „музикална загадка“ учениците да разпознаят, дали слушат експозицията, разработката или репризата на сонатното алегро. За ефективността на предложената от докторантката програма свидетелства също и благоприятният резултат от проведения в края на учебната година музикален тест, при който от прослушани откъси от непознати произведения се разпознава стилът на композитора, чиято творба е изучавана чрез програмата за възприемане;

6.2. Представяне пред учениците на варианти (динамическа, метроритмическа, темброва, жанрова промяна) на основните теми на изучавано музикално произведение, е **авторски метод на докторантката**. Този метод се изразява в следното: чрез неколkokратни проби и съпоставки на темата със съчинени от Кацарова варианти, учениците постепенно достигат до извод за характера на оригиналната тема. Така ясно се откроява и запаметява оригиналният вид на музикалната тема, а седмоласниците получават и нагледен пример за въздействието на музикалноизразните средства. С тест, проведен в края на учебната година се установява и ефективността на метода – учениците разпознават творбата, върху която е проведена тази

част от експеримента, пиесата е посочена сред любимите произведения на учениците, експерименталната работа допринася за разпознаване на стила на композитора, т.е. **тематичният материал е запомнен, характерът на творбата е разбран, тя вече е сред предпочитаните от седмокласниците и е обогатена стиловата им култура.**

- Многобройни са създадените от Кацарова подходи на основата на междупредметните връзки. Такава е например при изучаването на седянката и седенкарските песни, да се припомни главата „Тлака в Алтъново“ из романа „Под игото“ на Иван Вазов и да се прожектира съответният откъс от едноименния филм с изключително въздействащата музика на Филип Кутев, при което се прави, освен връзка с учебния предмет български език и литература, също и препратка и към изучавана в предходна година народна песен.

Електронните ресурси, прилагани в експерименталната работа, имат друг автор, но Кацарова ги използва уместно и извлича добри резултати от употребата на учебното помагало електронен учебник.

Експериментът е коректно поставен, а данните от него са използвани пълноценно за формулиране на изводи. В началния констатиращ експеримент контролната и експерименталната група показват сходни резултати, което прави експеримента осъществим. Заключителният експеримент недвусмислено показва по-високите резултати постигнати от обучаваните в експерименталната група. Математическите инструменти, използвани при анализа на резултатите потвърждават благотворното влияние на новите подходи върху успеха на учениците от двата експериментални класа в края на учебната година, извеждайки значимите разлики в постиженията между експериментални и контролни класове. На основата на процентен анализ Кацарова прави изводи за по-благоприятно развитие на музикалните способности и повишаване на интереса към класическата музика на седмокласниците от експерименталните класове след проведения обучаващ експеримент, в сравнение с учащите в контролните класове.

В дисертационния труд са ползвани надеждни и авторитетни научни източници, изводите се градят върху солидна теоретична основа и са подкрепени от разгърнатата експериментална работа, от коректно поставени анкетни проучвания на докторантката и от собствени практически наблюдения.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Като приноси са дисертацията мога да откря:

7.1. Създаден е иновативен **метод** за преподаване на музикално произведение чрез прослушване на варианти на основния тематичен материал. Това е най-значимият принос в дисертационния труд, който с успех може да бъде внедрен в масовото музикално възпитание;

7.2. Компилирана е **програма** за възприемане на музикална творба, приложима и от други учители при занятията по музика в СОУ;

7.3. Създадени са много **педагогически подходи** за изясняване на емоционалното съдържание на музикална пиеса на основата на интердисциплинарни връзки, които дават идеи за обогатяване съдържанието на уроците по музика;

7.4. Разработени са: музикални **тестове**, тестове за диагностика на музикални способности в условия на групово обучение, за определяне нивото на усвояване на учебната информация (запаметяване на теми на изучавани музикални творби, разпознаване на произведения на тоновото изкуство, на стила на композитори, чиито пиеси са били разглеждани в учебните занятия), **анкети** за установяване на музикални интереси и интереси към учебните дисциплини, преподавани в СОУ. За целите на експеримента е подбран много богат и разнообразен илюстративен материал - картини, откъси от филми, музикални произведения, създадени са **схеми** и **графики**. Този илюстративен материал, както и подготвените тестове, може да послужи в бъдещата работа на учителите по музика в България.

7.5. Докторантката реализира **записи** на собствени изпълнения на тематичния материал на творбите, избрани за експериментална работа.

Както е изяснено по-горе, **дисертационният труд има перспективата за широко приложение в практиката на учителя по музика. Методът „възприемане на музикално произведение чрез варианти на основния тематичен материал“ може, дори, предвид регистрираната успеваемост, е необходимо да се прилага не само в седми клас, но и през всички години от учебния курс по музика**, при условие, че подбираните за слушане пиеси са съобразени с възприемателните способности на учениците.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представените от Диана Кацарова публикации по темата на дисертацията действително са свързани с проблематиката на дисертационния труд и хвърлят допълнителна светлина върху многообхватната педагогическа дейност на докторантката. Статиите и докладите отразяват богатия педагогически опит на Кацарова, стремежа ѝ да търси иновативни подходи в работата си с ученици, показват грижливо организираната и стриктно проведена практическа

проверка на работните хипотези. За актуалността на разработваните проблеми в публикуваните материали е показателен следният факт – статията „**An Opportunity to Provoke Students’ Interest in “Serious” Music**“ (№ 1 в списъка с публикации по темата на дисертацията), **поместена в *International Journal of Literature and Arts. Special Issue: Musical Theory, Psychology and Pedagogy*. Vol. 2, No. 5-1, 2014** и отнасяща се до основния метод, апробиран в дисертационния труд, от датата на появата на онлайн изданието на броя - 06. 11. 2014 досега (сайтът е достъпен на 08. 07. 2020) е получила 10338 преглеждания и 2301 изтегляния. Тъй като в тази статия се разглеждат български учебници по музика и се описва българско изследване върху тях, то тези над 10000 читателя са били запознати и са проявили интерес към труда на Диана Кацарова, но и са прочели по нещо за България. В тази статия е разгледан иновативният метод на докторантката за представяне на Първа част на Клавирен концерт d moll от В. А. Моцарт чрез прослушване на варианти на тематичния материал, които тя създава с цел по-ефективно възприемане на емоционалното съдържание на творбата. Резултатите от проведен експеримент и тест доказват ефективността на подхода, както по отношение вникване в емоционалния свят на Моцартовия концерт, така и във връзка с по-големия интерес към творбата и по-трайното запаметяване на темите.

В статията „Компютърните технологии при възприемането на музика в прогимназиалния етап на средното училище“ Кацарова разглежда опита на различни автори в прилагането на софтуер за аудиоредактиране и в онагледяването на учебната информация чрез компютърна анимация, обобщава ползите от разработени електронни уроци, а като особено ценен елемент от публикацията представя многобройни *свои* идеи за ползване на синтезатор и включването на презентация в урока. Ефективността на ползването на презентация е удостоверена чрез експеримент и анкета с учениците, участвали в експеримента.

Докладът „Активиране на възприемателния процес при запознаване с ново музикално произведение чрез предварителна програма“ е публикуван в списание *International Journal Knowledge*, бр. 20.6/2017 (където са отпечатани материалите от Петнадесетата юбилейна международна конференция „KNOWLEDGE IN PRACTICE“, проведена в Банско, България), с импакт фактор за 2017 – 1.322. На базата на учебното съдържание на темата „Европейският класицизъм“ в учебника за 7. клас на Минчева и кол., Кацарова разгръща съчетана от нея програма за запознаване на учениците с Първа част на Соната № 7 от Бетовен. В програмата са предвидени, освен устно преподадена информация и възприемане на запис на музикалната творба, също и многобройни въпроси и задачи, съпоставки, както и богато онагледяване – презентация, схеми. Приложимостта и ефективността на тази програма се установява чрез педагогически експеримент, проведен със седмокласници.

Следващите публикации, които ще разгледам, се основават върху обстоен анализ на електронните ресурси в електронните учебници по музика на авторски колектив с ръководител Проф. П. Минчева. Докторантката обаче не се ограничава само с теоретичния анализ, а провежда и анкетни проучвания сред учениците, които също се подлагат на разбор. Резултатите от тези изследвания служат за проверка на изводите от теоретичния анализ, за „свервяване на часовника“ на учителката по музика, както и за последващо обогатяване на кръга от педагогически похвати на Диана Кацарова.

В доклада „Стимулиране на слуховата наблюдателност чрез допълнителните ресурси в електронния учебник по музика за седми клас“ се разглежда възможността за подобряване на слуховата наблюдателност чрез използване на задачите, поместени в електронния учебник на Минчева и колектив. Избраните за анализ задачи са разгледани изчерпателно, а в проведената анкета е отразено положителното мнение на работилите по тях седмокласници. Високата степен на съвпадение на позитивните им отзиви говори включително и за сполучливото използване на електронните ресурси от тяхната учителка – Диана Кацарова.

Докладът „Дейността възприемане на музика в електронния учебник по музика за трети клас“, освен познатите от другите публикации теоретичен анализ на творчески задачи от електронен учебник и анкетно проучване на ученическото мнение, съдържа и сполучливи предложения за допълнителна работа на учителя с класа, създадени от докторантката, които улесняват и обогатяват ползването на електронните ресурси. Идеите са резултат от продължително натрупвания педагогически опит на Кацарова.

В статията „Моцарт и Залцбург – замъкът от сол“ - интердисциплинарен урок по химия и опазване на околната среда и музика с ученици от 7. клас“ в съавторство с А. Стамболджиева е описан открит съвместен урок на двете преподавателки. Приносът на Кацарова е в подбора на музикалната информация към урока, представяне на тоновете творби, които се възприемат в занятието, организация на възприемането и ръководене на колективното изпълнение на музика.

9. Лично участие на докторанката

Личното участие на докторантката в предложения дисертационен труд се изразява в:

- Разработване на метод за възприемане на музикално произведение чрез прослушване на варианти на основния тематичен материал;
- Компилиране на програма за възприемане на музикална творба;
- Подготвяне на задачи, подпомагащи възприемането на музика;

- Провеждане на експеримент за доказване резултатите от апробирания метод, програма и задачи;

- Създаване на тестове и музикални загадки за проверка на резултатите от формиращия експеримент;

- Подготвяне на записи на музикалните произведения, включени в експеримента.

Въпреки че във формиращия експеримент, освен описаното дотук, са използвани задачи и подходи и на други автори, мога да твърдя, че **Диана Кацарова има основно и решаващо участие във формулираните приноси и получени резултати от проведения експеримент.**

10. Автореферат

Най-разгърнатата в автореферата е глава 4 – експерименталната част, където са изведени всички резултати от проведения експеримент, онагледени с диаграми, отразени са анкетните проучвания. Стриктно е предадено съдържанието и на останалите раздели, посочени са изводите, открити са приносите. **Авторефератът е изготвен в съответствие с посочените в правилниците изисквания и отразява коректно съдържанието на дисертацията.**

11. Критични забележки и препоръки

Препоръката ми към дисертационния труд е следната: ясно и точно посочване на авторите на всеки използван в изследването подход и задача, чийто автор не е докторантката, както и на електронните ресурси – това улеснява рецензирането на труда и извеждането на собствените приноси на Кацарова, които са достатъчно много и с достатъчна научно-приложна значимост. Имам препоръка и към техническото изпълнение на автореферата – цветните диаграми са нечетливи.

12. Лични впечатления

Познавам Диана Кацарова като отговорен и всеотдаен учител.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Считам, че Диана Кацарова не само *демонстрира необходимите способности, но и трябва* да разшири своите научни търсения, като приложи разработения от нея оригинален и ефективен метод също и в 5., 6. и 8. клас на СОУ. От това, както се доказва в експерименталната част, учениците могат да имат достатъчно много ползи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Педагогическия Факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Диана Георгиева Кацарова **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по докторска програма Методика на обучението по музика, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’* на Диана Георгиева Кацарова в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по..., докторска програма Методика на обучението по музика.

..... 2020 г.

Рецензент:

Доцент доктор Красимира Георгиева
Филева-Русева

(ак. дл. н. ст. име фамилия)